

organiziranje istarskih Hrvata na selu osnivanjem Istarske posojilnice 1891. koja je bila središnji kreditni zavod za seljake. Laginjinim zalaganjem osnovana je i pazinska gimnazija, otvorena hrvatska tiskara u Puli koju je Laginja s pravom izabrao za središte svoje djelatnosti, preselivši u nju i štampanje lista *Naša sloga*. U Državi Slovenaca, Hrvata i Srba Laginja je bio povjerenik zadužen za Istru, a 1919. je postao i ban, nakon čega počinje njegovo postepeno povlačenje iz političkog života, budući da se Hrvatska zajednica pokazala nedovoljno sposobna u borbi s beogradskim režimom. P. Strčić, autor ovog dijela monografije osvrnuo se i na Laginjinu studiju o Vinodolskom zakonu iz 1875., sumarno i na druge njegove radove, a književnopovijesnu valorizaciju djela Matka Laginje izvršila je većim dijelom M. Strčić, upozorivši da je Laginja i osnivač hrvatskog teatra u Istri, napisavši 1882. čakavsku komediju "Šilo za ognjilo".

Kod Matka Mandića (Mihotići, 1849. - Trst, 1915.), svećenika, prirodoslovca, ali i urednika tršćanskog lista *Naše sloge* (1883.), prvo su prikazani čimbenici koji su utjecali na formiranje ovog vrlo radikalnog borca za hrvatstvo Istre, ali i vrlo voljnog suradnji sa Slovencima, te je od 1889. do 1915. djelovao kao zastupnik hrvatsko-slovenskog izbornoga voločćansko-podgradskog područja.

Svećenik Vjekoslav Spinčić (Spinčići, 1848. - Sušak, 1933.) prikazan je kroz svoje političko sazrijevanje i prijelaz od narodnjaka k pravašima, te kroz svoje djelovanje školskog inspektora kada ima izvanredan utjecaj na prosvjetni kadar u slovenskom dijelu Istre i istočnoj liburnijskoj hrvatskoj Istri kao i djelovanje kao potpredsjednika Bratovščine hrvatskih ljudi u Istri i predsjednika Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru, odnosno poslanički rad od 1891. godine. Mislim da je s pravom posebice naglašen Spinčićev govor na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1891. godine kada je Spinčić naglasio da je Istra hrvatska zemlja i da pripada matici-domovini te da se treba ujediniti s Banskom Hrvatskom u jednu cjelinu, što je bilo - kako piše Strčić - ocijenjeno u vladinim krugovima "kao poziv da se zatrese temelji dvojne monarhije". Ocijenjeni su i njegovi publicistički radovi, na kojem polju je bio osobito plodan, objavivši osam knjiga i brošura pri čemu je naglašeno da je Spinčićeva pisana riječ bila podređena politici, a u posebnom poglavlju su ocijenjene Spinčićeve "Crtice iz hrvatske književne kulture Istre", objavljene 1926. godine, gdje je Spinčić inventarizirao sve što se može svesti pod pojam pisanoga književnog i kulturnog naslijeđa istarskih i otočnih Hrvata.

Ovo djelo čini izuzetno vrijednim vrlo bogati izbor literature napisane na hrvatskom i talijanskom jeziku za svaku ličnost Trolista posebice, te potrebna kazala. Mislim da je kombinacija povijesno-književne suradnje P. i M. Strčić u ovoj knjizi vrlo uspješna, jer smo dobili izuzetno vrijedno djelo o tri vrlo važne ličnosti istarskog preporoda.

Mira Kolar-Dimitrijević

Zadarski statut sa svim reformacijama odnosno uredbama donesenim do godine 1563., sada ponovno izdali, kritičkim aparatom opskrbili te kazalom osoba, mjesta i stvari obogatili i na hrvatski jezik preveli Josip Kolanović i Mate Križman, Zadar 1997.  
Nakladnici: Ogranak Matice hrvatske, Zadar i Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 764 str.

1. Zadarski statut, prvi put tiskan 1564. u Mlecima bio je jedan od naših rijetkih statuta koji nije u novije vrijeme ponovno objavljen. Usto, on je jedan od rijetkih statuta koji nije bio preveden na hrvatski jezik. Zbog toga je Ogranak Matice hrvatske u Zadru još 1990. god.

pokrenuo inicijativu da se Zadarski statut ponovno objavi. Toga teškoga posla prihvatili su se naši poznati znanstvenici J. Kolanović i M. Križman.

Dok kod pretežnog broja ostalih statuta obično stoji na raspolaganju veći broj rukopisa, kod Zadarskog su statuta priređivači mogli rabiti samo prvotisak (T) iz 1564. god., rukopis, pisan prije 1458. god. koji se čuva u Knjižnici Male braće u Dubrovniku (M) te od Inchiostrija objavljene faksimile dviju stranica nestaloga zadarskog rukopisa (Z). Pri rekonstrukciji teksta priređivači su ujednačili latinsku grafiju prema načelima kojih se držao T. Naime, već je T odbacio latinitet ranoga i kasnoga srednjeg vijeka, uveo pisanje diftonga, ae, oe, i ti (umjesto ci). Nadalje, priređivači su pisanje zarez, velikih i malih slova uskladili s modernim načinom, a u kritičkom aparatu dali sve bitne razlike u odnosu na T i M.

Prijevod na hrvatski dan je usporedno s latinskim tekstom. To je svakako prihvatljivije od često primjenjivanog načina da se cjelokupni prijevod objavi prije ili nakon izvornog teksta. Priređivači upozoravaju da su se Hrvati u sedamdeset godina zajedničkog života u bivšoj državi sa štokavcima ostalih triju naroda "ubrzano otuđivali od svoga predjugoslavenskoga jezičnoga standarda" (19) tako da je vlastita književna baština postajala "sve čudnija". U dilemi, treba li vratiti u upotrebu riječi jezičnog standarda prije 1918. god. priređivači su zauzeli ispravno stajalište da je "danas možda ipak važnije da se naviknemo razumijevati i prihvaćati vlastitu pisanu baštinu". Oni dodaju da su se "pri prevođenju stručnopravnog nazivlja trudili (...) rabiti odgovarajuće hrvatske nazive" (20).

Na kraju su knjige dodani *Index personarum* (681-685), *Index locorum* (686-693), *Index rerum* (603-732), Kazalo stvari (733-755), objašnjenje mjera i novčanog sustava (759-760), mali rječnik srednjovjekovnoga naoružanja (761-762) te (od drugih autora preuzete) zemljopisne skice: Zadar krajem XII. st. (763) i: Kopneni dio zadarskog distrikta (764).

Knjiga djeluje vrlo privlačno zbog decentne likovne obrade. Tisak i uvez na vrlo su visokoj razini.

2. Smatramo da su se priređivači sigurno našli pred dilemom treba li tekstu prethoditi uvod s opširnijom raščlambom pravne problematike Zadarskoga statuta i, uopće, zadarskoga prava. Oni su imali dvije mogućnosti. Moguć je i prihvatljiv pristup Bogišića i Jirečeka, koji su se, objavljujući prvi put 1904. god. Dubrovački statut, u svojim *Prolegomena* ograničili u prvom redu na iscrpan opis sačuvanih rukopisnih recenzija A, B, C i D (str. XV-LVII). Moguć je i drukčiji pristup koji su, objavljujući 1990. god. drugi put isti Statut, izabrali M. Križman i J. Kolanović (tj. isti autori koji su priredili i ovo izdanje Zadarskog statuta). Oni su, uz vlastitu kratku "Riječ prevodilaca", prepustili A. Cvitaniću, našem najboljem poznavatelju dalmatinskih statuta, da u razmjerno opsežnu "Uvodu u dubrovačko statutarno, kasnije zakonsko pravo" (oko 40 stranica) izloži osnovne značajke dubrovačkoga pravnoga sustava: osobno (statusno), obiteljsko, stvarno, obvezno, nasljedno, pomorsko, krivično i postupovno pravo. Kako se priređivači s pravom nadaju da će u njihovo izdanje "zagledati i ljudi iz šire kulturne javnosti" (str. 25) i kako je u Predgovoru naglašeno da "ovaj tekst namjenjujemo ne samo stručnjacima (...) nego i svekolikom pučanstvu", mislimo da je šteta što je izostao pravnopovijesni uvod, u kojem bi neki vodeći hrvatski pravni povjesnik, npr. A. Cvitanić, dao stručnjacima i široj kulturnoj javnosti uvid u nove spoznaje o sustavu Zadarskoga statuta, objasnio njegove osnovne pravne ustanove i pojedine odredbe te upozorio na noviju raspravu o pojedinim važnijim pitanjima. Možda je postojao neki ozbiljan načelni razlog da se izostavi takav uvod, ali priznajemo da ga ne vidimo.

Doduše, u Uvodu (23-24) istaknuta je podvojenost među talijanskim autorima, od kojih jedni (Brunelli, 1905/6. i Teja, 1939.) dokazuju rimskopravni izvor zadarskoga prava, a drugi (Besta, 1923/1927.) vide i utjecaje "bizantskoga, germanskoga, a nadalje slavenskoga porijekla". Ali, nije li uz prikaz tih odavno zastarjelih teza trebalo upozoriti na novije radove, u kojima se dokazuje da se u Zadru i uopće u Dalmaciji ne radi (i ne može raditi) ni o kakvom kontinuitetu rimskog prava, nadalje da je utjecaj bizantskog i slavenskog prava jedva primjetljiv i da je, nasuprot tome, zadarsko pravo nastalo u prvom redu pod utjecajem europskoga *ius commune*

(izgrađenog od konsilijatora-komentatora, uključujući i kanoniste) te da su u njemu dobro uočljivi i elementi samostalnog razvoja zadarskog prava, koji su imali vidljiv i snažan odjek u mnogim drugim dalmatinskim gradskim općinama. Šteta je što priređivači nisu upozorili i na povezanost staroga zadarskog prava s hrvatskim pravom, tj. pravom države narodnih vladara. Sve bi to i te kako zanimalo širu kulturnu javnost, kojoj je knjiga namijenjena, a pravnim i drugim stručnjacima omogućilo daljnju raspravu, bez koje nema napretka u znanosti.

3. Svaki je prijevod uvelike i komentar jer se prevoditelj neprestano susreće s teškoćama, koje nije nimalo lako svladati i s vrlo ozbiljnim dilemama, kako treba razumjeti pojedinu riječ, sintagmu i smisao pojedine rečenice. Treba odati veliko priznanje i izraziti iskreno poštovanje prema golemu trudu, koji su priređivači uložili u hrvatski prijevod.

Međutim, već u Historijskom zborniku 44 (1991.) osvrnuli smo se na prijevod Dubrovačkog statuta iz 1272. god. što su ga objavili isti prevoditelji i napomenuli i tom prigodom da je riječ o tešku i nezahvalnu poslu te da njihov golemi trud izaziva poštovanje. Ujedno smo naglasili "da se (svaki) prevoditelj mora pri svome radu obilato konzultirati sa stručnjacima za određeno znanstveno područje, npr. pri prevodenju latinskih tekstova iz medicine s povjesnicima medicine itd.", ali da se pri prijevodu Dubrovačkog statuta "prevoditelji (...) očito nisu konzultirali s nekim pravnim povjesničarom; začudo (...) čak ni s piscem uvodne studije A. Cvitanićem" (...) pa je "posljedica takvog rada veći broj nepreciznosti i netočnosti, od kojih se najveći dio mogao ukloniti". U nastavku smo dali određeni broj primjera netočnog prijevoda uz napomenu "da bi bilo prijeko potrebno da prilikom pripreme drugog izdanja prijevod pažljivo pregleda pravni povjesnik".

Na žalost, priređivači nisu u radu na Zadarskom statutu prihvatili upravo navedene prijedloge. Pri prevodenju priređivači se očito nisu konzultirali s nekim pravnim povjesnikom pa odatle proizlaze mnoge greške i nerazumijevanja latinskog teksta - što se moglo lako izbjeći.

4. Evo samo nekoliko primjera

a) U 2, 32, peta alineja određuje se: *quando aliquis vellet petere filium alterius nomine illius qui creditur esse pater; nec illum enim potest petere nec postulare ipsum filium exhiberi seu deduci in iudicium sine speciali mandato patris*. Priređivači prevode: "kad bi tkožod ushtio optužiti tuđeg sina u ime onoga za koga se drži da je otac; ne može ga, naime, optužiti niti iskati da rečeni sin bude priveden odnosno doveden na sud bez posebnoga očeva naloga".

Nije se uzelo u obzir značenje riječi *petere*, koja ovdje znači "zahtijevati" (*in Anspruch nehmen*). Ovdje *petere* ima vrlo pregnantni pravni smisao koji je poznat i iz drugih vrela. Dakle, ne radi se o tome da se "optuži" tuđeg sina, već da se "zahtijeva" tuđeg sina, da se tako izrazimo. Dodajmo da se po prijevodu čini kao da je u sintagmi "priveden" odnosno "doveden" riječ o nepotrebnom pleonazmu, ali *exhibere* i *deducere* su dva posve različita postupovna sredstva: *ad exhibendum* je jedno sredstvo, a *in iudicium deducere* drugo.

b) Na više se mjesta *videatur* prevodi sa "čini se". Tako npr. naslov 2, 110 glasi: *Quod pastinator ex forma pacti cum domino prius facti possessionem laborans non videatur turbare districtam*. Priređivači prevode: "Čini se da zakupnik obrađujući posjed na temelju prethodno s gospodarem sklopljena ugovora ne ometa zapljenu." Ovaj je prijevod nejasan. Ovdje *videatur* treba prevesti "neka se smatra" pa smisao teksta postaje odmah jasnim i razumljivim. To vrijedi npr. i za 5, 3.

c) U 2, 133 propisuje se redosljed kojeg se vjerovnik mora držati prigodom zapljene dobara dužnika koji nije na vrijeme ispunio svoju obvezu. Ako dužnik nema nekretнина ili pokretнина *sed habuerit nomina seu aliquos debitores*, vjerovnik *ponatur in possessionem nominum sive eorum, quae sibi debentur*, što priređivači prevode: "ali se u njega nađe imenâ ili kakvih dužnika, neka se potraživatelj uvede u posjed imenâ odnosno dužnikovih potraživanja". Čitatelj neće lako razumjeti o kakvoj se to pljenidbi imena radi. Teškoća je samo prividna. *Nomen* ovdje jednostavno znači "potraživanje" pa je tako trebalo i prevesti.

d) U 3, 143 Statut tumači što se razumijeva pod nazivom *massariticum* (priređivači dodaju "koji se prevodi riječju pokućstvo"). U naslovu glave uz riječ *massariticum* prevodi se "što znači pokućstvo". Ako bi se prihvatio prijedlog prevoditelja, ostalo bi nejasno zašto bi bilo u glavi potrebno iz sadržaja tog pojma izuzeti "zlatu, srebro, dragulji, biser itd.". I u Mletačkom statutu iz 1242. god. pojavio se problem sadržaja pojma *massariticum* koji je riješen na analogan način kao u Zadru. Glosa tom Statutu upozorava da *massariticum* odgovara rimskopravnom nazivu *supellex*, kućna potrepština (Hausrat), kako je, uostalom, preveo i Herkov tu riječ u Šibenskom statutu.

5. U prijevodu se često rabi pogriješno pravno nazivlje hrvatskog prava. Tako se npr. na bezbroj mjesta prevodi reus kao "okrivljenik" (?) umjesto ispravno "tuženik" (*Beklagter in einem Zivilprozess*) premda nema dvojbe da je riječ o građanskom, a ne o kaznenom postupku; *dolus* i *culpa* u 2, 32 prevode se s "prijevera" (?) i "ogriješenje" (?) premda je riječ o "namjeri" i "nepažnji" (usp. 1294 o.g.z.-a iz 1855. odnosno 1899. god.: "znajući i hotimice" i "nepažnja"; *praescriptio* (2, 105 itd.) nije "zastara" (?), već dosjelo; pojam *praescribit* u 2, 107 pogriješno se prevodi s "proglašava zastaru" (?) umjesto "dosjeda"; *advocatus* u 2, 58 i 2, 59 nije "zastupnik" već odvjetnik; *congruitur* u npr. 2, 44 itd. treba prevesti s "pokreće postupak", a ne "požali se"; *habere* (sc. *summam*) nije "posjedovati" (?) nego "dobiti"; *feudum* u 3, 18 je "vojnički zakup"; *depositum* je prema staroj hrvatskoj terminologiji "ostava" (vidi 957 i d. o.g.z.-a); *qui mutuavit aliquam pecuniam* (3, 5) ne bi trebalo prevesti "tko je posudio neki novac" (?); *locatio conductio* (3. knjiga, 16. naslov) nije "iznajmljivanje i unajmljivanje", već "zakup-najam"; *sollemnitas* u naslovu 3, 32 nije "svečani postupak" već jednostavno "propisani postupak" (*Formalitäten*), *rogadia* u 3, 7 ne bi trebalo prevoditi s "povjerba-roganca" jer se time ne uzima u obzir da je u Zadarskom statutu prihvaćen mletački naziv *rogadia* za razliku od naziva *rogantia* u drugim dalmatinskim statutima.

Prema glavi 2, 3 osoba koja je bila u nekom sporu svjedok ne može biti sucem u istom sporu. U naslovu te glave govori se o pravnoj ustanovi *repulsio*, što priređivači prevode s "izuzeće". Međutim, treba razlikovati "isključenje", *repulsio*, do kojeg dolazi po službenoj dužnosti od "izuzeća", *recusatio*, do kojeg dolazi samo na prigovor stranke. To su dva različita pravna instituta. Iz teksta se odredbe vidi da je riječ o "isključenju" (*repulsio*), kao što je to ispravno navedeno u naslovu. Uostalom, iz Korčulanskog statuta (gl. 27) vidi se da se *recusatio* doista odnosi na "isključenje" po službenoj dužnosti.

*Possessio corporalis* nije "osobno posjedovanje" (2, 46) ili "osobni posjed" (2, 47) ili "osobno raspolaganje" (2, 51), već "faktični posjed" (*körperliche Innehabung einer Sache*), a *tenuta* se ne bi smjela prevoditi čas kao "posjed" (npr. u 2, 43 i 2,45) čas kao "držanje" (npr. u 2, 45 i 2, 46) a čas kao "imutak" (5, 17), niti je ona "pravo stupanja u posjed" (str. 481).

Sve to upućuje na zaključak da pravnici koji bi se koristili prijevodom, ako nisu vrlo dobro upoznati sa srednjovjekovnim latinskim pravnim nazivljem (a takvih je kudikamo pretežan broj) ne bi dobili ispravnu informaciju.

6. Kako su priređivači napomenuli da bi se trebalo vratiti na predjugoslavenski jezični standard i rabiti odgovarajuće hrvatske stručne nazive, onda je u skladu s takvim ispravnim pristupom bilo nužno rabiti nazive "poruk", "poručanstvo", "pogodba" i sl. (umjesto "jamac", "jamstvo", "ugovor" i sl.) jer su te i slične riječi bile u uporabi u ranijem hrvatskom zakonodavstvu, sudskoj praksi i stručnoj literaturi. Ti i drugi izrazi uspjeli su se održati čak još pedesetih (pa i dalje) godina ovoga stoljeća.

7. Tiskarske grješke i *lapsus calami* vrlo su rijetki pa će ih dobronamjerni čitatelj lako uočiti i lako ispraviti. Kod teksta i prijevoda ovakve vrste takvi su propusti kod drugih - pa i kod potpisanoga - češći i neugodniji. Evo nekih:

Na str. 229 redak ispao je redak 12 odozgo. Cijela rečenica glasi: Ako se u javnosti govori da je netko ili neka nečiji sin odnosno kći, neka se svakako *predmijeva da je njegov sin ili kći, tako da nije nužan drugi dokaz* za to (riječi u kurzivu u tisku ispale).

Na str. 279 redak 12 odozgo zabunom je riječ *immobilem* prevedena s "pokretnina".

Na str. 247, redak 11 odozdo umjesto "sve" treba: "ne".

Na str. 389, redak 11 odozdo nakon "predati" ispalo "miraz".

Na str. 153, redak 12 odozgo "povjerbenik" bi trebalo popraviti u "povjerenik".

8. Zaključujući možemo istaknuti da je velika zasluga priređivača što su predali stručnoj javnosti na uporabu latinski tekst Zadarskog statuta do kojega je inače bilo vrlo teško doći. Na prijevodu bi u slučaju drugog izdanja svakako bila prijeko potrebna vrlo uska i temeljita suradnja nekog pravnog povjesnika.

Lujo Margetić

Mateo Žagar, Kako je tkan tekst Bašćanske ploče, Znanstvena biblioteka Hrvatskoga filološkog društva 27; = Krčki zbornik Povijesnog društva otoka Krka 37, Posebno izdanje; Matica hrvatska, Zagreb 1997, 157 str.

Već sam naslov upućuje na smjer kojim je autor krenuo: autor želi analitičkim i sintetskim proučavanjem pridonijeti boljem razumijevanju tekstne funkcije natpisa Bašćanske ploče.

U uvodu (15-30) o historijatu proučavanja Bašćanske ploče (dalje: B. P.) autor daje neke podatke o razvoju istraživanja njezina teksta i napominje da se u dosadašnjem radu mnogih specijalista nerijetko gubila iz vida cjelina natpisa odnosno smisao cjelovitog teksta. On pledira za moderniji pristup: prepoznavanje tekstne koherencije i uočavanje strukture teksta B. P.

U glavnome, središnjem, dijelu rada (31-115) autor se posvećuje tom istraživanju. Kao polazišnu osnovu autor uzima Fučićevo čitanje B. P. koje smatra u današnjim okvirima našeg znanja konačnim.

On predlaže, nakon prikaza dosadašnjih prijedloga koneksije i koherencije u natpisu B. P. ovu kompoziciju:

1. Početak: invokacija,
2. Držihin zapis,
3. Dobrovitov zapis,
4. Kraj natpisa.

Nakon ozbiljne i temeljite raščlambe invokacije autor dolazi do zaključka da je doduše od dosad ponuđenih objašnjenja "varijanta s početnim az' (u ovom prikazu poluglas označavamo apostrofom, dok se autor služi uobičajenim znakom: L. M.) najmanje vjerojatna", ali da "ni mogućnost s početnim križem iza kojega slijedi brojkama (...) upisana godina nije uobičajena" (62). Autoru se čini "manje neprihvatljivom" (63) mogućnost da je na početku bila upisana "samo godina bez prethodnoga križa" nakon koje bi slijedila jednostruka verbalna invokacija - doduše s pretpisanim az'. Po autoru postoji granična povezanost glavnih dijelova teksta (1. az' v' ime ot'ca 2. az' opat' Dr'žiha 3. az' opat' Dbrovit) i tvrdi da se nikako ne smije izostaviti onaj prvi az' koji zajamčuje cjelovitost teksta (73).

J U B I L A R N I  
H I S T O R I J S K I  
Z B O R N I K

*posvećen je*

*prof. dr. Jaroslavu ŠIDAKU,*

*njegovu osnivaču i glavnom uredniku  
(1948 – 1985)*

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

Petar STRČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Cijena ovog broja iznosi 200 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Mišljenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske br. 532-03-1/7-94-01 i 5320317-96-01  
od 18. XI. 1994. i 1. III. 1996. časopis je oslobođen plaćanja poreza na promet.

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, prosinac 1997.